

„Ezeréves a magyarországi iskola” Az Alapítvány 1993. évi pályázatáról

A magyar iskoláztatás közelgő millenniumának szakmai előkészítésére az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 1990-ben „Ezeréves a magyarországi iskola” elnevezéssel alapítványt hozott létre. Az Alapítvány első nyilvános pályázatának 1992-ben 171 résztvevője volt. Közülük 54-en nyertek el 10 000–100 000, összesen mintegy 2,5 millió forintos támogatást – az iskolatörténet írott és tárgyi emlékeinek felkutatására, feldolgozására, valamint iskolatörténeti gyűjtemények, kiállítások létrehozására irányuló pályamunkájukkal. A közönség is számos kiadványon, rendezvényen találkozhatott már az Alapítvány emblémájával, így pl. a közelmúltban zárult tatabányai vagy a most is látható békéscsabai iskolatörténeti kiállításon.

A pályázat iránt megnyilvánuló nagy érdeklődés készítette a kuratóriumot a második – 1993. évi – pályázat kiírására. Az Alapítvány szerényen gyarapodó vagyona indokolta ismét, hogy ez a pályázat is nyilvános és országos legyen.

*

A második pályázat, ha csak hajszálnyival is, felülmúlta az előzőt: nyilvántartásunkban 172 pályamunkát regisztrálhattunk. Voltak – mintegy 30-an –, akik az előző évben megkezdett és elismert munkájuk folytatásához kértek támogatást, a többiek először próbálkoztak. Így a két év alatt a 300-at is meghaladja azoknak a száma, akik iskolatörténeti tárgyú pályamunkájukkal a nyilvánosság elé léptek. Ez a magyar iskolatörténetben szokatlan, már-már mozgalomnak is minősíthető érdeklődés mindenestre arra figyelmeztet, milyen nagy lenne a felelőssége az iskolatörténettel foglalkozó intézményeknek és szervezeteknek, ha – néhány társadalmi képződményen, illetve a pedagógusképző intézményekben neveléstörténetet oktató tanárokon kívül – volnának ma ilyenek Magyarországon...

A pályázatok egyébként szinte minden közgyűjteményi és iskolatípust képviseltek: könyvtári, levéltári, múzeumi munkatársak, óvónők és egyetemi oktatók egyaránt találhatók közöttük. A vidék-főváros arány idén határozottan az előbbi javára billent; nagy múltú iskolavárosaink – Sárospatak, Szeged, Győr, Esztergom, Debrecen, Eger – most is példamutatóan szerepeltek, de – négy pályamunkával – a Székelyföld is kitett magáért.

A beérkezett pályázatok kisebb hányada, sajnos, idén sem felelt meg a pályázati kiírás feltételeinek: munkabért, beruházási és felújítási támogatást, nyomdai költséget igényelt. Ezeket természetesen formai okokból el kellett utasítanunk.

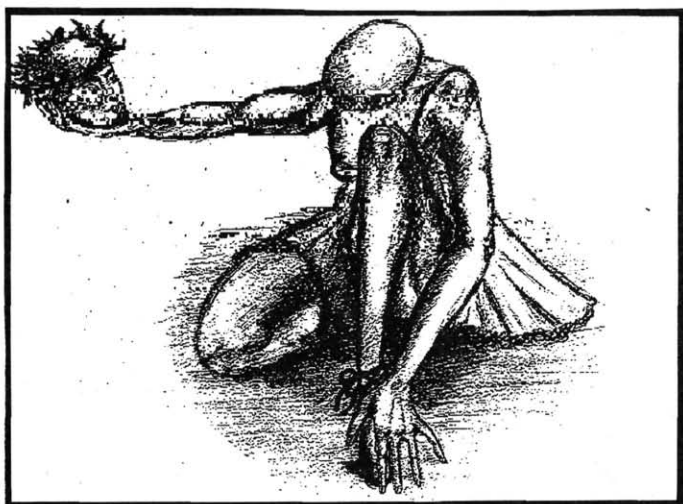
A pályamunkák túlnyomó többségét – az elmúlt évi eljáráshoz hasonlóan – felkért szakemberekből álló bírálóbizottság értékelt. A könyvészeti tárgyú pályázatokat *Jáki László*, *Kertész Gyula* és *Ottovay László*, a muzeológiai jellegűeket *Farkas Attila* és *Nagy László* véleményezték. A zsűrik írásba foglalt szakmai javaslatai alapján végül a kuratórium június elején hozta meg döntését.

A bírálók munkáját nehezítette az a tény, hogy a díjazásra szánt összeg változatlan nagysága mellett jóval több volt a szakmailag kimagasló, támogatásra méltó munka, mint az előző esztendőben. Ezt igazolják a számok is, hiszen végeredményben 73 pályázat nyert el 10 000-tól 100 000 forintig terjedő összeget, összesen kb. 2,5 millió forintot. (Ez sajnos azt jelentette, hogy a kétségtelenül magasabb színvonal ellenére több mint 10 000 forinttal csökkent az átlagos díjazás mértéke.) Ennek ellenére a megalapozottnak tűnő igényeknek is csupán a töredékét elégíthettük ki. Hozzá kell tenni, hogy csaknem 30 további értékes pályamunka esetén a kuratórium más alapítványokhoz, illetve alapokhoz fordult segítségért, s a pályázatok átirányításával próbálta megteremteni a támogatásra érdemes munkálatok megkezdésének vagy folytatásának anyagi feltételeit.

*

A magyar iskolatörténet különböző írott forrásainak feltárását, feldolgozását és közreadását ígéri a díjazott pályázatok közel 60 százaléka, 42 pályamunka. Így például folytatódik az iskolai értesítők katalogizálásának és részletes tartalmi feltárásának, számítógépes feldolgozásának az OPKM-ben megkezdett nagyszabású programja. (14. sz. pályamunka). Részben ehhez kapcsolódik a győri középiskolák évkönyveiben 1850 és 1948 között szereplő tanárok adatainak számítógépes nyilvántartása (3. sz.). Ebbe a témakörbe tartozik az érettségi magyarországi történetének annotált bibliográfiája (6. sz.), valamint a magyar szakoktatás tanterveinek bibliográfiája (67. sz.), továbbá a Kisdednevelés c. folyóirat repertóriumának elkészítése (66. sz.). Érdekes és hasznos vállalkozás a debreceni Tanítóképző Főiskola tankönyvgyűjteményének feldolgozása is (56. sz.).

Nagyszámú pályamunka vállalta az iskolatörténet rejtőző levéltári forrásainak felkutatását, jegyzékbe foglalását és közlésre való előkészítését. Itt elsőként a különböző pártok 1945 és 1989 közötti, oktatással kapcsolatos iratainak áttekintését célzó vállalkozást említhetjük (25. sz.). Érdekes és fontos munka az

erdélyi református kollégiumok irattári anyagainak (2. sz.), továbbá a horvátországi és a szlovéniai magyar iskolák adatainak a feldolgozása (7. sz.). Több pályázat vállalkozik arra, hogy feltárja egy-egy állami vagy egyházi közigazgatási egység iskolaügyének levéltári forrásait, így pl. a Veszprém megyei református népiskolákét (4. sz.), a Tapolca-környéki Klebelsberg-féle iskolákét (10. sz.), Bács-Kiskun megye (34. sz.), Háromszék megye (50. sz.), Várpalota (40. sz.), illetve a Pannonhalmi Főapátság (68. sz.) népiskoláit. Nem kevésbé jelentős egy-egy iskolaváros – Sárospatak (11. sz.), vagy egy-egy intézmény, mint pl. a tordaszentlászlói iskola (8. sz.), vagy a Kertészeti Egyetem (73. sz.) levéltári dokumentumainak feldolgozása. Gazdagodhat a mezőgazdasági szakoktatás történetének forrásbázisa is (71. sz.).

Ebbe a témakörbe tartozik a különböző gyűjteményekben található iskolatörténeti jelentőségű kéziratok felkutatása és feldolgozása is. Így pl. a jeles múlt századi neveléstudós és oktatáspolitikus, *Kármán Mór* kéziratának annotált jegyzéke (20. sz.), a Néprajzi Múzeumban található neveléstörténeti vonatkozású forrásanyag feltárása (58. sz.), a soproni Evangélikus Liceum kézirat-gyűjteményének (14. sz.), a XVIII–XIX. századi sárospataki kéziratok diákirodalomnak (21. sz.) vagy az esztergomi Majer-gyűjtemény anyagának (45. sz.) a feldolgozása, továbbá a múlt századi jeles erdélyi pedagógus, *Gegő Elek* „Népkotató” című, forrásértékű kéziratot munkájának kiadásra történő előkészítése.

Folytatódnak a magyar neveléstörténeti adatbázis megalapozásának számítógépes munkálatai az OPKM-ben (59. sz.) s a hasonló elvekre épülő veszprém megyei adatbank kiépítése (62. sz.). A Bács-Kiskun megyei iskolatörténeti adattár (57. sz.) folytatódó munkálatai mellett hasonló vállalkozás indul Zala megyében is (26. sz.). Tovább épül Zánkán a gyermek- és ifjúsági egyesületek történeti adattára (33. sz.).

Több ismert vagy kevésbé ismert magyar pedagógus életrajzi adatainak felkutatása és feldolgozása is támogatást kapott, mint pl. a tankönyvíró erdélyi *Gáspár Jánosé* (1. sz.), a rajzpedagógus *Jeney Istváné* (13. sz.), a tanítóképző és tanfelügyelő *Árva Józsefé* (29. sz.) és *Takaró Gyulánéé* (52. sz.), aki a magyar nőnevelés, a közgazdasági képzés jelentős személyisége volt. Készül a jeles pápai pedagógusok arcképcsarnoka (63. sz.), továbbá a délalföldi tanyai tanítók (23. sz.), valamint a Zala megyei falusi tanítók (39. sz.) életútját rögzítő interjú-sorozat.

Végül a magyar óvodatörténet összehasonlító kronológiájának munkálatai (64. sz.) zárják e nagy témakör értékeit és díjazott pályamunkáinak a sorát.

A magyar iskolatörténet tárgyi emlékeinek felkutatása, gyűjteménnyé, kiállítássá szervezése alkotja a díjazott pályamunkák másik körét; összesen 27 pályázat tartozik ide.

Az egyik nagy témacsoport egy-egy település vagy régió oktatásügyének, vagy egy-egy neveléstörténeti témának az átfogó történeti bemutatása. A pályázatok ezen munkálatok legkülönbözőbb fázisaihoz – az anyaggyűjtéshez, a szakszerű feldolgozáshoz, a kiállítás megszervezéséhez vagy éppen a katalógus elkészítéséhez – kértek és kaptak támogatást.

Számos iskola is vállalkozott arra, hogy felkutassa múltjának tárgyi emlékeit és időszakos vagy állandó kiállításon mutassa be azokat.

Folytatódik az országos közgyűjteményekben fellelhető oktatástörténeti vonatkozású fotóanyag ikonográfiai feldolgozása, a számítógépes adatbázis kialakítása és elkezdődött Magyarország iskolatörténeti képeskönyvének anyaggyűjtése is.

Négy pályamunka érkezett a magyar iskola nemzetközi kapcsolatait és a határainkon túl élő magyarság iskoláztatásának történetét felölelő harmadik

témakörben. Ezeken kívül öt pályamunka foglalkozik az erdélyi, egy pedig a horvátországi és szlovéniai magyar iskolák történetével. Ezekről a tematikus áttekintés során már szoltam.

*

Terveink szerint 1994-re is kiírunk országos pályázatot. A célszerűség azonban azt követeli, hogy szűkítsük a pályázati lehetőségeket. Két év tapasztalata alapján kiemelhetők azok a témák, amelyek a legjelentősebb szakmai eredményeket ígérnek, s egyben erőforrásaink gazdaságos felhasználását jelentik. Ennek jegyében kívánjuk továbbra is ösztönözni az iskolai értesítőket, valamint a fontosabb országos pedagógiai folyóiratok feldolgozását, jelentős bemutatását, a levéltári és egyéb kéziratok források feltárását és feldolgozását, az iskolatörténeti értékű fotóanyag számbavételét és gyarapítását, az országos jelentőségű iskolatörténeti kiállítások szervezését, valamint a magyar iskola nemzetközi kapcsolatainak feltárását. Előnyt élveznek természetesen azok a pályázók, akik az előző években megkezdett s általunk már támogatott munkájuk folytatását tervezik.

A szakmai szempontok mellett erre szorít bennünket az anyagi kényszerűség is. Érintetlen alaptókének csökkenő kamatait egyre kevésbé ellensúlyozzák a szponzorok támogatásai. A gazdasági stagnálás, az adószigorítások nem kedveznek napjainkban az alapítványoknak, a miénk is lassú sorvadás előtt áll. Szomorúan állapíthatjuk meg, hogy a művelődési tárca által két éve kilátásba helyezett jelentősebb támogatás is üres ígélet maradt csupán. A magyar iskola milleniuma, úgy látszik, nem szívügye mindenkinek.

Az eddigi szakmai sikerek azonban folytatásra biztatnak bennünket, s Alapítványunk legalább néhány hasznos kötettel, s néhány érdekes kiállítás támogatójaként szeretne hozzájárulni az ezeréves évforduló méltó megünnepléséhez.

Kelemen Elemér

Díjazott pályázatok – 1993.

1. *Aknay Tibor* könyvtáros, Bp.: Gáspár János (1816–1892) életművének feltárása – 25 000,- Ft.; 2. *Dr. Bajkó Máttyás* egyetemi tanár, Debrecen: Az erdélyi fejedelemség iskolakultúrája (1541–1848) 40 000,- Ft. ; 3. *Bakó Anna* könyvtáros – *Szilágyi Erzsébet* könyvtáros, Bp.: A győri évkönyvekben szereplő pedagógusok feldolgozása 1850-től (Évkönyv repertórium részeként) – 80 000,- Ft. ; 4. *Balassa Benő* isk. igazgató, Csopak: A Veszprém megyei ref. népiskolák története – 10 000,- Ft; 5. *Balogh Ilona* tanító, Tiszafüred: Iskolatörténeti kiállítás – 25 000,- Ft.; 6. *Balogh László* osztályvezető, Bp.: Az érettségi magyarországi történetének annotált bibliográfiája – 50 000,- Ft.; 7. *Bernics Ferenc* tudományos munkatárs, Pécs: Horvátországi és szlovéniai magyar iskolák – 20 000,- Ft.; 8. *Boldizsár Zeyk Imre* tanár, Tordaszentlászló: A 375 éves iskola története – 40 000,- Ft.; 9. *Dékány Ferenc Ernő* igazgató-helyettes, Győr: A bencés gimnázium természetrajzi gyűjteményének állagmegóvása – 30 000,- Ft.; 10. *Erdélyi Balázs* igazgató, Tapolca: A régió Klebersberg iskolái – 50 000,- Ft.; 11. *dr. Fehér Erzsébet* főiskolai tanár, Sárospatak: Iskolatörténeti források feltárása (1868–1948) – 30 000,- Ft.; 13. *dr. Giricz Béla* megyei szakértő, Békés: Jeney István, a rajzpedagógia nagy egyénisége – 25 000,- Ft.; 14. *Gráber Jánosné* osztályvezető, Bp.: A magyarországi iskolai értesítők számítógépes bibliográfiája – 100 000,- Ft.; 15. *dr. Grüll Tibor* könyvtáros-tanár, Sopron: Az evangélikus gimnázium „liceum füzetei” 3. kötete. (Iskolatörténet) –

30 000,- Ft.; 16. *dr. Györgyi Erzsébet* főmuzeológus, Bp.: Játék-tanszergyűjtemény képes katalógusa – 20 000,- Ft.; 17. *Harcza Tiborné* múzeumvezető, Nyíregyháza: Óvodatörténeti gyűjtemény feldolgozása – 30 000,- Ft.; 18. *Kapillerné M. Anna* muzeológus, Zalaegerszeg: A Göcseji Múzeum oktatástörténeti anyagának feldolgozása – 35 000,- Ft.; 19. *dr. Katona Ferenc* nyugdíjas tanár, Sáropatak: A fizika tanításának kezdetei a kollégiumban – 30 000,- Ft.; 20. *dr. Kiss Istvánné* vezetőtanár, Bp.: Kármán Mórral kapcsolatos kéziratok annotált jegyzéke – 30 000,- Ft.; 21. *Kocsis Károly* lapszerkesztő, Kézdivásárhely: Háromszéki iskolaépületek – 30 000,- Ft.; 22. *dr. Komáromy Sándor* főigazgató, Sáropatak: XVIII–XIX. századi kéziratos diákirodalom Sáropatakon – 40 000,- Ft.; 23. *dr. Komlósy Ákos* egyetemi adjunktus, Szeged: Tanyai tanítók élet- és munkakörülményei – 30 000,- Ft.; 24. *Koncz Dezső* igazgató, Bp.: Iskolatörténeti gyűjtemény – 40 000,- Ft.; 25. *Koszticz Anna* levéltáros, Bp.: A politikai pártok oktatással kapcsolatos iratai 1945–1989 – 30 000,- Ft.; 26. *dr. Kotnyek István* igazgatóhelyettes, Zalaegerszeg: Zalai iskolai adattár – 60 000,- Ft.; 27. *dr. Kovács István* igazgató, Várpalota: A kémiaoktatás története hazánkban – 80 000,- Ft.; 28. *dr. Kovács József* egyetemi docens – *dr. Grüll Tibor* tanár, Budaörs: A soproni fiatalok peregrinációja a XVI–XVII. században – 30 000,- Ft.; 29. *Ködöböcz József* ny. főiskolai tanár, Sáropatak: Árvay József (1823–1879) élete és munkássága – 25 000,- Ft.; 30. *dr. Kőhegyi Mihály* igazgató, Baja: A Kalocsai Iskolanővérek iskolakronikája 1936–1948 – 30 000,- Ft.; 31. *Kvojka Ferencné* igazgatóhelyettes, Vác: A siketnéma oktatással kapcsolatos iskolatörténeti múzeum továbbfejlesztése – 20 000,- Ft.; 32. *dr. Mátai Mária* egyetemi docens, Bp.: Gegő Elek „Népoktató” c. kéziratának (1893) kiadásra előkészítése – 25 000,- Ft.; 33. *Miklós Tamás* könyvtárvezető, Zánka: Gyermekek- és ifjúsági egyesületek történeti adattára – 20 000,- Ft.; 34. *dr. Molnár János* főiskolai docens, Baja: Dokumentumok Bács-Kiskun megye közoktatásának múltjából – 15 000,- Ft.; 35. *Móser Zoltán* tanár, Bicske: „A magyar iskolatörténet képeskönyve” c. kiadványhoz anyaggyűjtés – 80 000,- Ft.; 37. *Musztafa Szulimánné* tagozatvezető, Orosháza: Az orosházi evangélikus népiskolák múltja – 20 000,- Ft.; 38. *Nádas Pál* igazgató, Bp.: A mozgáskorlátozott gyermekek tanításával kapcsolatos emlékek – 15 000,- Ft.; 39. *dr. Németh József* tud. főmunkatárs, Zalaegerszeg: Életinterjúk idős falusi tanítókkal – 15 000,- Ft.; 40. *Pacsuné Fodor Sára* ny. tanítónő, Várpalota: Levéltári források

Várpalota iskolatörténetéhez – 10 000,- Ft.; 41. *Pákozdiné Kenderesi Katalin* főiskolai adjunktus, Bp.: Gyógypedagógia-történeti kiállítás szakmai előkészítése – 40 000,- Ft.; 42. *Pataki László* ny. főiskolai igazgató, Bp.: Értelmiség sérült gyermekek oktatásának kezdeti időszaka (Forrásfeltárás) – 15 000,- Ft.; 43. *Pecsenye Pál* tanár, Eger: A századforduló fizikatanításának eszközei (Tantárgytörténeti kiállítás) – 30 000,- Ft.; 44. *dr. Polonkay Mária* egyetemi adjunktus, Debrecen: A hajdúböszörményi Bocskai Gimnázium iskolatörténeti emlékei – 25 000,- Ft.; 45. *dr. Pifkó Péter* irodalomtörténész, Esztergom: Az esztergomi Májer gyűjtemény pedagógiai forrásainak feltárása – 20 000,- Ft.; 46. *dr. Pintér Jánosné* igazgató, Bp.: Iskolatörténeti kiállítás – 30 000,- Ft.; 47. *Pusztainé Szabó Margit* igazgató, Orosháza: A 100 éves József Attila iskola emlékei (Kiállítás) – 20 000,- Ft.; 48. *dr. Rác Fodor Sándor* főiskolai docens, Baja: Tanyai iskolák Bács-Kiskun megyében – 30 000,- Ft.; 49. *Répászký Zoltán* ny. tanár, Mezőkövesd: Önálló iskolatörténeti múzeum kialakítása – 30 000,- Ft.; 50. *Salamon Ferenc* tanár, Csernáton NR 417. Covojna: Háromszék megye oktatástörténete – 25 000,- Ft.; 51. *dr. Somorjai József* tud. titkár, Tatabánya: Az énektanítás története (Kiállítás) – 80 000,- Ft.; 52. *dr. Szabó Balázsné* iskolaigazgató, Bp.: Takaró Gyuláné, a hazai nőnevelés kiemelkedő személyiségének életrajza – 20 000,- Ft.; 53. *dr. G. Szabó Botond* igazgató, Debrecen: Protestáns peregrinusok iratai – 40 000,- Ft.; 54. *dr. Szecskó Károly* levéltáros, Eger: Az egri gimnáziumok fondjegyzékei – 20 000,- Ft.; 55. *Szecsódi Kornélia* nevelőtanár, Bp.: A Szent István Közgazdasági Szakközépiskola épületének építészeti-művészeti feldolgozása – 30 000,- Ft.; 56. *dr. Szekerczés Pál* főiskolai tanár – *dr. Varga Gábor* főiskolai docens: Tankönyvgyűjtemény leírása, kiállítása – 20 000,- Ft.; 57. *Székelyné Kőrösi Ilona* tud. titkár, Kecskemét: Bács-Kiskun megye iskolatörténeti adattára – 60 000,- Ft.; 58. *dr. Szemkeő Endre* múzeumi osztályvezető – *dr. Forrai Ibolya* muzeológus, Bp.: Neveléstörténeti források a Néprajzi Múzeumban – 40 000,- Ft.; 59. *Szilágyi Erzsébet* könyvtáros, Bp.: Magyar neveléstörténeti adatbázis (Számítógépes feldolgozás) – 20 000,- Ft.; 60. *Szilágyi Imréné* tanár, Hajdúböszörmény: Iskolatörténeti kiállítás – 10 000,- Ft.; 61. *dr. Szögi László* levéltárigazgató, Bp.: Az újkori magyar egyetemjárás közép-európai forrásai – 80 000,- Ft.; 62. *dr. Tóth Dezső* ny. könyvtáros, Veszprém: Neveléstörténeti (számítógépes) adatbank – 30 000,- Ft.; 63. *dr. Tungli Gyula* ny. főiskolai docens, Pápa: Pedagógus arcképcsarnok (Pápa) – 20 000,- Ft.; 64. *dr. Vág Ottó* egyetemi tanár, Bp.: Összehasonlító óvodatörténeti kronológia – 60 000,- Ft.; 65. *Varga Andrásné* igazgatóhelyettes, Péteri: Iskolatörténeti kiállítás – 15 000,- Ft.; 66. *dr. Varga Gábor* főiskolai docens, Hajdúböszörmény: A Kisdednevelés c. szaklap repertórium – 20 000,- Ft.; 67. *Varga Kovács Amarilla* könyvtáros – *Koren Katalin* könyvtáros: Szakoktatási tantervek bibliográfiája – 50 000,- Ft.; 68. *Varga László* tanító, Pázmándfalu: A pannonhalmi főapátság iskolái és tanügyiigazgatásuk (1919–1948) – 20 000,- Ft.; 69. *Villányi Györgyné* óvodai-szaktanácsadó, Bp.: Óvodatörténeti múzeum előkészítő munkálatai – 30 000,- Ft.; 70. *dr. Vofkori László* főiskolai tanár, Székelyudvarhely: A tanítóképző tanszermúzeumának szakmai rendezése (5000 tétel) – 40 000,- Ft.; 71. *dr. Walleshausen Gyula* ny. könyvtárigazgató, Gödöllő: Fejezetek mezőgazdasági művelődésünk történetéből – 30 000,- Ft.; 72. *dr. Wächter Walterné* tanár, Sótony: Iskolatörténeti kiállítás – 15 000,- Ft.; 73. *Zalainé Kovács Éva* könyvtárigazgató, Bp.: A Kertészeti Egyetem történeti forráskiadványa (1894–1994) – 40 000,- Ft.